

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ВНЗ І – ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

УДК 316.61-057.87-044.332

Т. В. Аблонська

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ВНЗ У СУЧАСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У теперішній час сучасне суспільство вимагає збільшення фахівців високого рівня. Молода людина прагне вступити у вищий навчальний заклад. Абітурієнти переходять у новий період свого життя – студентство. Час студентства – це період зіткнення людини з новими, абсолютно досі невідомими проблемами. При отриманні студентом якісної освіти, виникає необхідність уникнути дезадаптації, що безпосередньо залежить від того, наскільки швидко він зможе освоїти нове для себе середовище. Підліток переходить в інший навчальний заклад, переїжджає в інше місто, країну. При цьому він не повинен відчувати дискомфорт, повинен не тільки мати знання з того чи іншого предмету, але й вміти діяти в досить широкій типології навчальних, освітніх, розвиваючих ситуацій.

Проблема адаптації студентів до навчально-професійної діяльності не втрачає актуальності. Під час навчання у ВНЗ закладаються основи професіоналізму, формується потреба до безперервної самоосвіти в умовах, що змінюються. Важливо, щоб студенти активно включалися в процес отримання знань, усвідомлювали, що результати навчально-професійної діяльності стають справжнім надбанням особистості. Перший рік навчання є особливо важливим з точки зору адаптації студентів до навчання у ВНЗ. На першому курсі формується ставлення молодшої людини до навчання, до майбутньої професійної діяльності, продовжується активний пошук себе. Навіть студент, закінчивши середню школу на «відмінно», на першому курсі не відразу знаходить упевненість в своїх силах. Інформаційна насиченість навчального процесу, наявність особливих форм організації навчальної діяльності – усе це підвищує тривожність у першокурсників і суттєво впливає на процес адаптації. Перша невдача часом призводить до розчарування, втрати перспективи, відчуження, пасивності. Нерідко процес соціально-психологічної адаптації першокурсників протікає стихійно. Взагалі, не всі студенти, потрапляючи в атмосферу ВНЗ, здатні швидко адаптуватися. Звідси виникає необхідність удосконалити процес адаптації вчорашніх абітурієнтів до вузівського життя.

Мета даної статті – аналіз та узагальнення існуючих на сьогоднішній день точок зору та досвіду з питань адаптації студентів до ВНЗ та організації їм допомоги.

Існує безліч визначень адаптації, які мають загальний, дуже широкий сенс, і зводять сутність адаптаційного процесу до явищ одного з безліч рівнів – від біохімічного до соціального. Так, наприклад, в загальній психології О. Петровський, В. Богословський, Р. Немов практично однаково визначають адаптацію як «обмежений, специфічний процес пристосування чутливості аналізаторів до дії подразника» [6, с. 486; 7, с. 168; 4, с. 576]. Термін «адаптація» походить від лат. *adaptatio* – пристосування, прикладання. Під ним розуміють пристосування організму і його функцій, органів і клітин до умов середовища

Адаптація спрямована на збереження збалансованої діяльності систем, органів і психічної організації індивіда за змінених умов життя.

Крім того, адаптація людини не зводиться тільки до оптимальної життєдіяльності людського організму. Вона включає в себе нормальний соціальний і біологічний розвиток, виступаючи однією з форм гармонізації людини і природи в умовах соціального і науково-технічного прогресу.

Адаптаційний процес необхідно розглядати комплексно, на різних рівнях його протікання, тобто на рівнях міжособистісних відносин, індивідуальної поведінки, психофізіологічної регуляції. Вирішальну роль у цьому ряду має власне психічна адаптація, яка значною мірою впливає на адаптаційні процеси, що здійснюються на інших рівнях.

Можна виділити кілька періодів адаптації студентів до нового середовища:

1. Переадаптаційний період. Починається з моменту прийняття студентом рішення про вступ до ВНЗ і є періодом психологічної підготовки.

2. Період адаптації. Ділиться на дві стадії: орієнтовна та оціночна. Перша спрямована на знайомство з новим середовищем, вироблення орієнтації в її предметно-речових елементах. Оціночна стадія характеризується інтенсивною пізнавально-критично-відбірною діяльністю.

3. Період довготривалої адаптації. Він триває весь час навчання студента.

Зачатки поглядів, що пояснюють сутність адаптації, виявляються вже в міркуваннях античних мислителів (Аристотель, Емпедокл, Демокріт, Л. Кар), продовжуючись потім у працях німецьких філософів (Г. Гегель, І. Кант), французьких матеріалістів і натурфілософів (Ж. Ламарк, Ф. Шеллінг, Л. Аюві, Ж. Бюффон); у працях сучасних розробників теорії адаптації (І. Калайков, А. Георгиевський, В. Верещагін, В. Швирєв). Концептуальні засади порушеної нами проблеми порушено в працях психологів і педагогів А. Лазурського, Л. Божович, А. Петровського, А. Мудрика, Ю. Кустова, Ю. Самарина.

Незважаючи на велику кількість робіт з проблеми адаптації студентів, не всі аспекти цього складного явища, обумовлені специфікою сучасного соціального життя, достатньо вивчені. Біля витоків

дослідження фізіологічної адаптації, як перебудови відповідних систем організму стоять Н. Введенський, В. Павлов, М. Сеченов, А. Ухтомський. З позиції психології, адаптація розглядається пристосування до умов і завдань на рівні психічних процесів, у цій області є родоначальниками П. Анохін, М. Дяченко, Л. Кандилович, А. Парафіян. Концепція адаптаційного синдрому була докладно відображена в роботах Г. Сельє, Л. Китаєва-Смика.

Особливу увагу, на наш погляд, заслуговує точка зору Ц. Рудакової при вирішенні даної проблеми. Вона вважає, що інтенсивність адаптаційних процесів визначають три параметра:

- 1) рівень актуального розвитку особистості;
- 2) труднощі і виклики навколишнього середовища;
- 3) рівень особистісної активності та цілеспрямованості.

Перші два параметри визначають величину адаптаційного бар'єру, який необхідно подолати. Рівень особистісної активності та цілеспрямованості характеризує ту «силу», завдяки якій, якщо вона достатня, можливо подолання адаптаційного бар'єру, або виникає дистрес, якщо вона недостатня. Таким чином, успішне подолання адаптаційних бар'єрів можливо двома шляхами: зменшенням самого адаптаційного бар'єру; збільшенням адаптаційного потенціалу особистості.

В. Сластенин [9] справедливо зауважує, що у випадках, коли адаптаційний потенціал особистості недостатній для успішного пристосування до нового середовища і його не вдається розширити належним чином за необхідний час, виникає необхідність у психолого-педагогічній допомозі. У цій ситуації доводиться обмежувати тиск навколишнього середовища, створювати «тепличі умови», якщо це можливо, і таким чином штучно знижувати рівень адаптаційного бар'єру.

Термін психолого-педагогічний супровід зовсім нещодавно почав активно вживатися педагогами, психологами, соціальними працівниками, хоча ідея супроводу особистості з'явилася давно. Відповідно до «Словника російської мови», супроводжувати – означає слідувати поруч, разом з ким-небудь в якості супутника або поводиря [5, с. 689].

Найбільш повну концепцію психолого-педагогічного супроводу студентів у процесі адаптації до Вузів представив, на наш погляд, Е. Зеєр [1]. На думку Е. Зеєра, психологічний супровід полягає в наданні першокурсникам допомоги в адаптації до нових умов життєдіяльності. Він відносить до технології психологічного супроводу наступне:

1. Діагностика готовності до навчально-пізнавальної діяльності, мотивів вчення, ціннісних орієнтацій, соціально-психологічних установок.
2. Допомога в розвитку навчальних умінь і регуляції своєї життєдіяльності.
3. Психологічна підтримка першокурсників у подоланні труднощів самостійного життя і у встановленні комфортних взаємин з

однокурсниками та педагогами.

4. Консультування першокурсників, які розчарувалися в обраній спеціальності.

5. Корекція професійного самовизначення при компромісному виборі професії.

Е. Зеєр вважає, що психологічними критеріями успішного проходження етапу адаптації до вузу є адаптація до навчально-пізнавального середовища, особистісне самовизначення і вироблення нового стилю життєдіяльності. Однак автор не розкриває конкретні прийоми, організаційні механізми впровадження технології психологічного супроводу в безпосередню роботу вузу.

Активно розроблялася ідея психологічного супроводу підтримки в професійному становленні у вузі Е. Клімовим та В. Романовим [2]. Було запропоновано організувати на базі лабораторії Консультативний центр психологічної підтримки професійного становлення студентів МДУ ім. М. В. Ломоносова з метою виявлення основних проблем, пов'язаних з початковим етапом професійної кар'єри майбутніх фахівців, а також для сприяння їх позитивного вирішення.

Підводячи підсумок, важливо зазначити, що ми не зустріли роботи, де була б розроблена цілісна методика психолого-педагогічного супроводу студентів на етапі адаптації до ВНЗ. Автори концепцій психолого-педагогічного супроводу концентрують увагу на способах зниження адаптаційного бар'єру. Безумовно, подібна робота важлива. Проте поряд з цією роботою необхідно створювати методики, що підвищують адаптаційний потенціал особистості. Постійна зовнішня допомога не сприяє напрацюванню адаптаційного досвіду, провокує вивчену беспорядність у будь-якій новій ситуації, коли людина чекає допомоги ззовні і не спирається на свої ресурси. Сьогодні не розроблена цілісна концепція психолого-педагогічного супроводу в теорії і ще менш вона реалізована в практиці роботи зі студентами ВНЗ. Розкриттю теоретичних, практичних та технологічних засад процесу адаптації студентів до ВНЗ і буде присвячено наші подальші праці.

Список використаної літератури

1. Зеєр Э. Ф. Психология профессий / Э. Ф. Зеер. – М. : Академический проект, 2006. – 336 с. **2. Климов Е. А., Романов В. Я.** На дальних подступах к психологии психолога / Е. А. Климов, В. Я. Романов // Мир психологии. – 1997. – № 3(12). – С. 10 – 21. **3. Методические рекомендации по психолого-педагогическому сопровождению обучающихся в учебно-воспитательном процессе в условиях модернизации образования // Официальные документы в образовании.** – 2005. – № 24. – С. 25 – 36. **4. Немов Р. С.** Психология [Текст]: учеб. для студентов в высш. пед. учеб. завед. / Р. С. Немов. – М. : Академия, 1994. – 576 с. **5. Ожегов С. И.** Словарь русского языка. – М. : Русь, 1972. – 597 с. **6. Общая психология [текст]: учеб. пособие для вузов / Под ред.**

В. В. Богословского. – М.: Педагогика, 1981. – 383 с. **7. Общая психология** [текст]: учеб. пособие для вузов / Под ред. А. В. Петровского. – М.: Педагогика, 1977. – 480 с. **8. Рудакова С. Г.** Психолого-педагогическое сопровождение адаптации студентов в вузе: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Биробиджан, 2005. – 23 с. **9. Слостенин В. А., Подымова Л. С.** Педагогика: инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М.: Изд-во «Магистр», 1997. – 218 с.

Аблонська Т. В. Проблеми адаптації студентів до ВНЗ у сучасному середовищі

У статті обґрунтовано необхідність психолого-педагогічного супроводу студентів на етапі адаптації до Вузу. Представлено поняття адаптації, психолого-педагогічного супроводу. Зроблений аналіз існуючих у даний час точок зору з проблеми зниження адаптаційних бар'єрів для студентів.

Ключові слова: адаптація, адаптаційний бар'єр, адаптаційний потенціал особистості, психологічний супровід, соціально-психологічна адаптація.

Аблонская Т. В. Проблемы адаптации студентов к ВУЗ в современной среде

В статье обоснована необходимость психолого-педагогического сопровождения студентов на этапе адаптации к Вузу. Представлено понятие адаптации, психолого-педагогического сопровождения. Сделан анализ существующих в настоящее время точек зрения по проблеме снижения адаптационных барьеров для студентов.

Ключевые слова: адаптация, адаптационный барьер, адаптационный потенциал личности, психологическое сопровождение, социально-психологическая адаптация.

Ablonskaya T. V. Problems of Adaptation of Students to the University in a Modern Environment

In the article the necessity of psychological and pedagogical support for students at the stage of adaptation to high school. Introduces the concept of adaptation, psychological and pedagogical support. Analysis of the existing points of view on the problem of reduction of adaptation barriers for students.

Key words: adaptation, adaptation barrier, adaptation potential of personality, psychological support, socio-psychological adaptation.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.